

Oslo

Gro Harlem Brundtland

INNLEDNING PÅ BEDRIFTSLEDERGRUPPEN AV 1974

MANDAG 1. DESEMBER 1986 KL. 16.30

Regjeringen sa i sin tiltredelseserklæring at Norge var inne i den alvorligste økonomiske krisesituasjon på mange år. Dette var et kraftig budskap og jeg tror vi kan si at forståelsen av situasjonens alvor har vært økende i de månedene som er gått. Jeg behøver ikke bruke mye tid i denne forsamling til å gjøre rede for hovedtrekkene i vår økonomiske situasjon. Jeg vil heller bruke den anledningen til å legge fram noen synspunkter på hva jeg mener regjeringen og de politiske myndigheter kan gjøre og hvilke oppgaver det er opp til næringslivet å løse. La meg likevel først kort nevne noen hovedpunkter i situasjonen slik vi ser det i regjeringen.

Situasjonen i norsk økonomi.

De grunnleggende balanseproblemer i norsk økonomi er så alvorlige at det vil ta flere å år å overvinne dem. Hovedproblemet er at det har bygget seg opp et gap mellom det vi forbruker og det vi produserer. Denne ubalansen oppsto lenge før det sterke fallet i oljeprisene. Allerede i fjerde kvartal i 1985 da oljeprisene var meget høye, hadde vi underskudd i forhold til utlandet.

Det er mange grunner til denne utviklingen. Vi har for det første en altfor svak satsing gjennom en årrekke på forskningen og utvikling og omstilling i næringslivet. Vi har for det andre en underliggende tendens til sterk kostnadsvekst i Norge sammenlignet med de landene vi konkurrerer med. Resultatet av dette har vært en stadig svekkelse av industriens konkurransevne. Siden 1981 har vi tapt fjerdeparten av markedsandelen ute og tidelen hjemme. Sterk kostnadsvekst og svak produktivitetsutvikling har også preget situasjonen i den skjermede delen av norsk næringsliv.

Prisstigningen i Norge har vært for høy. Etter en midlertidig forbedring i 1983-84 kom vi igjen inn i en situasjon hvor prisstigningen i Norge begynte å øke vesentlig raskere enn hos våre handelspartnere. Da regjeringen Willoch gikk av i mai hadde vi en klar underliggende tendens til sterkere prisstigning i Norge enn hos våre konkurrenter - den var i mai 3-3,5 % og denne utviklingen har vist seg i høst. Den sterke prisstigningen skyldes dels et for stort etterspørselspress i økonomien særlig i 1985. Samtidig har vi de siste to tre årene hatt en meget sterk lønnsutvikling i deler av det private næringsliv og fremfor alt blant grupper som ikke er fagorganisert. Dette bygget etterhvert opp en sterk uro blant de store grupper av fagorganiserte som slo ut for fullt i forbindelse med forberedelsen av inntektsoppgjøret i 1986. Vi fikk dermed lønnsinflasjon på toppen.

Når vi nå ser tilbake på inntektsoppgjøret mener jeg det er viktig å minne om følgende: Forberedelsene til oppgjøret innenfor de enkelte tariffområder tok i virkeligheten til sommeren 1985, og utover høsten ble det holdt tariffkonferanser på ulike områder. Man må huske på at disse tariffkonferansene ble holdt i et helt annet politisk og økonomisk klima enn det vi nå opplever. Det var før valget 1985 - i den tid vi fikk høre fra den forrige regjering at "nå går alt meget bedre" og "vi gleder oss".

At vi stod overfor en meget vanskelig økonomisk situasjon, ble først klart over nyttår og utover vinteren 1986. Da var kravene i forbindelse med tariffoppgjøret i virkeligheten fastlagt. Litt populært kan vi si at toget allerede var satt på skinnene.

Vi har altså bak oss en situasjon hvor de nominelle lønnstilleggene er blitt for høye. Når dette i seg selv skaper så store problemer for norsk økonomi må vi også se det på bakgrunn av at produksjons- og produktivitetsutviklingen har vært så svak. I ly av de stigende oljeprisene på 80-tallet bygget det seg opp et stadig økende underskudd for Fastlands-Norge. Bak denne utviklingen ligger det et kanskje enda mer grunnleggende problem, nemlig det faktum at vi i Norge gjennom hele 70 og 80 tallet har hatt internasjonalt sett meget høye investeringer, men avkastningen av disse investeringene har vært svært lav. De vurderinger som

er gjort i dette spørsmålet i Finansdepartementet viser at det ikke bare er investeringsnivået som har betydning for vekst og velstand i framtida, men vel så mye hvilke typer av investeringer som blir foretatt.

Hva kan de politiske myndigheter gjøre.

Regjeringens svar på den situasjon som hadde fått utvikle seg i norsk økonomi gjennom 1985 og i 1986 har vært tiltak i tre faser. Første fase var en øyeblikkelig devaluering for å hindre en ytterligere forverring av industriens konkurranseevne på 10 prosent gjennom '86 og '87. Reaksjonene på valutamarkedet siden høsten 1985 viste at den forrige regjeringens politikk i utlandet ble vurdert slik at den ikke kunne fortsette. Andre fase var de tiltak som kom i det reviderte nasjonalbudsjett for 1986 som inneholdt to viktige elementer; For det første en innstramning særlig i forhold til det private forbruk, men også i det offentlige, og for det andre en omprioritering til fordel for tiltak innen høyere utdanning og forskning. Dette var andre fase. Tredje fase er signalisert i statsbudsjettet for 1987 og inneholder to hovedelementer endringer i finans- og kredittpolitikken og viktige elementer i en skattereform.

Det økonomiske opplegget for 1987 forutsetter en kraftig redusert vekst i det totale forbruket med størst reduksjon i det private. Det er viktig å minne om at det private forbruket var det som virkelig fikk økonomien ut av balanse. Ved gjennomgåelse av de endelige tallene for 1985 må Finansdepartementet stadig justere opp tallene og det ser nå ut til at det private forbruket økte med over 9 % i 1985. Innstramningen i det totale forbruket har to nokså åpenbare formål, for det første å dempe etterspørselspresset og dermed prisstigningen og for det andre å rydde plass i økonomien til en sterkere vekst i de konkurranseutsatte næringene. De skjermede næringene og de næringer som er basert på import har trukket til seg kapital og arbeidskraft og kreditt i et omfang som landet ikke har hatt råd til. Dessuten er det et problem at den høye kredittetterspørselen har drevet rentenivået opp.

Innstramning er altså et hovedtema. Nå er det likevel slik at

denne regjeringen i hele sin politiske tenkning forsøker å også å se på de langsiktige hensyn. Når vi derfor legger så stor vekt på innsats i utdanning, forskning og tiltak for omstilling er det ikke fordi vi tror at denne satsingen vil bidra så mye til å løse de kortsiktige økonomiske problemene. Det er fordi vi mener at hvis vi ikke gjør disse satsingene nå vil vi måtte betale for det utover i -90-åra. Saken er at vi i den meget stramme økonomiske situasjonen velger å prioritere investeringer i framtidig økonomisk vekst. Når det gjelder offentlig forbruk forøvrig vil man se av budsjettet at regjeringen kjører en ganske stram linje. Det vi har lovet hele den store kommunesektoren, helse og utdanningsvesen, er i virkeligheten en opprettholdelse av aktiviteten fra 1986, men slik at det særlig er helsetjenesten som skal prioriteres.

Det siste området som får høy prioritet i årets budsjett er distriktpolitikken. I løpet av -80 tallet har det skjedd en konsentrasjon av arbeidskraft og kapital i de større byene som jeg tror bør volde bekymring i vide kretser. Nesten hele befolkningsveksten de siste 3-4 årene har kommet i de sentrale deler av landet og tendensen til fraflytting i distriktene og særlig i Nord-Norge har ikke vært så sterk siden begynnelsen av '60 åra. Dette har skapt pessimisme i distriktene som kan få langsiktige følger og det har skapt pressproblemer i de større byene som i høy grad har bidratt til kostnadsøkningen.

Nå har vi i forbindelse med debatten om statsbudsjettet fått høre både fra en del økonomiske eksperter og fra næringslivets representanter at innstramning er vel og bra, men den er ikke kraftig nok. Dette er jo signaler som i og for seg er greie å notere seg, men de er ikke helt enestående konstruktive. Det er jo også slående at mange av de som argumenterer for sterkere innstramninger passer på å gjøre et unntak for de områder de selv er opptatt av.

Det er grunn til å minne om at en vesentlig kraftigere innstramning kunne tenkes å føre til en dypere depresjon i økonomien hvor optimisme og investeringslysten ville være svært lav. Erfaringen fra andre land viser at det er en grense for hvor hurtig man kan kjøle ned en økonomi uten at det oppstår nye problemer. Det er bare å se i øynene at det er en fare for en rask og dramatisk

økning av arbeidsledigheten. Arbeidsledighet i et moderne samfunn med velutbygde sosiale rettigheter ikke bare medfører visse besparelser på noen poster i budsjettet, men også betydelige utgifter. Vi ser da helt bort fra de store sosiale og menneskelige problemer som kunne følge med.

Jeg vil her bare minne om at denne regjeringen har hatt is i magen når det gjelder å kjøre fram med ganske upopulære tiltak fra første stund og sagt fra til folk - som det populært er sagt - festen er over. Men vi ønsker heller ikke å gi signaler om at det er grunn til panikk i norsk økonomi. Vi har fortsatt økonomisk handlefrihet til i betydelig grad å bygge bro over de problemer vi har og til å gjøre investeringer som peker på en vei ut av problemene. Jeg tror dette er en handlefrihet som vi bør utnytte og ikke kaste vekk.

Regjeringen har signalisert at den vil gjennomføre en bedre samordning av næringspolitikken. Et skritt i denne retning er arbeidet med å opprette et næringsdepartement på basis av det nåværende Industridepartementet. Regjeringen har sammen med de løpende oppgaver arbeidet mye med denne saken som reiser både administrative og politiske spørsmål. Vi regner med å komme fram til en løsning som kan iverksettes neste år.

Næringspolitikken slik vi nå legger den opp, har som oppgave å sikre den økonomiske vekst gjennom tiltak og ordninger som fremmer utbyggingen av kapasitet, verdiskapning og lønnsomhet i næringslivet. Sentralt i denne sammenheng står sikring av arbeidskraft og energitilgang, tilgang på risikokapital, finansieringsmuligheter og på enkelte områder også tilgang på råvarer. Videre spiller ordningen med sikte på å stimulere til produktivitetsvekst gjennom bruk av forskning og utvikling, høyteknologi en viktig rolle. Sammen med sikring av markedsadgang i utlandet og støtte til bearbeiding av nye markeder. En samordnet næringspolitikk innebærer således et engasjement for hele linjen fra idé til lansering i markedet.

Når jeg først nevner ordet marked kan det være grunn til å si noen ord om markedsmekanismen som virkemiddel i økonomien. På

mange områder av samfunnslivet er det naturlig og riktig at markedet skal virke. Markedet kan da ofte trenge statens beskyttelse, som den skjøre plante det er. På andre områder mener vi at markedsløsninger ikke er hensiktsmessig, f.eks. i helsetjenesten. Det synes vi ikke er særlig fruktbart. I vår næringspolitikk vil vi derfor legge stor vekt på å sikre at de ulike markedene så langt som mulig fungerer effektivt og bidrar til å sikre sammenfall mellom bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomhet. Dette innebærer bl.a. at bedriftene må ha betingelser som oppmuntrer dem til effektiv produksjon på kort sikt og til fornyelse og omstilling på lengere sikt.

I noen næringer og her tenker jeg særlig på næringer som bank og forsikring og samferdsel, ivaretar bedriftene ikke bare hensynet til egen lønnsom verdiskapning, men også til ivaretagelse av sentrale samfunnsmessige funksjoner som på mange måter ligner de staten selv har. Politikken overfor slike næringer kan derfor ikke ha som formål bare å sikre disse næringene lønnsomhet men også å sikre at de samfunnsmessige funksjoner blir ivaretatt på en rasjonell måte. Dette forvaltningsansvaret som er særlig sterkt for næringer som bank og forsikring fører til at det er behov for en sterkere regulering på visse områder enn i andre næringer. Endelig krever våre distriktspolitiske mål spesielle stimulerings- og reguleringstiltak som må til for å stabilisere bosettingsmønsteret. Distriktspolitikken vil derfor måtte siktes inn mot å gjøre det lønnsomt å drive økonomisk virksomhet i næringssvake områder.

Hva kan vi vente av det private næringslivet og deres ledere.

Jeg nevnte tidligere den svake lønnsomheten av de store investeringer som gjøres i norsk næringsliv. Det er helt tydelig at dette delvis kan ha sin årsak i at bedriftene gjør investeringer som er bedriftsøkonomisk lønnsomme på grunn av skatte- og avskrivningsreglene, men som samfunnsøkonomisk sett kanskje er mindre lønnsomme. Det ville være interessant å diskutere mulige revisjoner av selve prinsippene for bedriftsbeskatningen som kan oppmuntre til at det blir et bedre sammenfall mellom det bedriftsøkonomiske og det samfunnsøkonomiske lønnsomme og som særlig leder investeringene inn mot fremtidsrett produksjon i større grad enn det som er tilfelle idag.